

OOK KWALITEITSBEWAKING IS BETREKKELIJK

Prof. Dr. W.H.F.W. Wijnen
Hoogleraar onderzoek en
ontwikkeling van Hoger
Onderwijs

Correspondentieadres:
Vakgroep Onderwijsontwikkeling
en -Research
Faculteit der Geneeskunde
Rijksuniversiteit Limburg
Postbus 616
6200 MD Maastricht

Het beantwoorden van alle vragen over kwaliteitsbewaking is een levenswerk.

De redactie heeft voor dat levenswerk echter terecht randvoorwaarden gesteld voor wat betreft de omvang.

Deze bijdrage draagt de sporen daarvan. Meer dan een handjevol gedachten mag eigenlijk niet worden verwacht.

OPTIMALE KWALITEITSBEWAKING

Wat is de meest optimale wijze van kwaliteitsbewaking van het medisch onderwijs? Gelukkig gaat het in deze vraagstelling over de meest optimale en niet over de beste wijze van kwaliteitsbewaking, maar dan nog. Wellicht zou men vrede kunnen hebben met een wijze van kwaliteitsbewaking die er toe zou leiden, dat betrokkenen binnen de gegeven randvoorwaarden geen verbeteringen meer kunnen bedenken. Een dergelijke formulering maakt overigens duidelijk, dat we dan nog wel even bezig zullen zijn. Bovendien krijgen we in de formulering zicht op tenminste drie complicaties.

Een eerste complicatie is, dat niet iedereen genoeg zal willen nemen met de gegeven randvoorwaarden. Men kan van mening zijn, dat een medische opleiding eigenlijk langer zou moeten duren. Men zal willen pleiten voor een uitbreiding van het vaardigheids-onderwijs, maar men weet niet waarop dan bekibbeld zou kunnen worden. Men kan de opvatting huldigen, dat het allemaal wel zou lukken indien de toelating verder zou mogen

worden beperkt. Men kan ervan overtuigd zijn, dat ook hier een tekort aan personeel en middelen in het geding is. Maar: gegeven randvoorwaarden zijn niet zo gemakkelijk te veranderen.

Een tweede complicatie is, dat betrokkenen lang niet altijd gelijgezind zijn. Wat voor docenten als verbetering geldt kan voor studenten een verslechtering zijn en omgekeerd. De ideale praktijkervaringen laten zich niet altijd gemakkelijk inpassen in de praktijk van de gezondheidszorg. De plaats van onderwijs op het prioriteitenlijstje van docenten is niet altijd even hoog. De aanbevelingen van de begeleidingscommissie van het BOC-project zijn uitstekend, maar het staat nu al vast, dat uitvoering van deze aanbevelingen op heel wat weerstand zal mogen rekenen: nu eens van de ene groep, dan weer van een andere. Kortom: kwaliteit van medisch onderwijs betekent niet voor iedereen hetzelfde.

Een derde complicatie is, dat de kwaliteit van medisch onderwijs eigenlijk niet bestaat en daarom is die kwaliteit ook zo moeilijk te bewaken. Medisch onderwijs heeft geen kwaliteit, maar kwaliteiten en die mengeling van kwaliteiten kan nogal verschillend worden gewaardeerd. De een wil wetenschappelijk onderzoek centraal stellen, de ander praktijkervaringen. Nu eens liggen de toetsmethoden onder vuur, dan weer de studievaardigheden. Soms is de begeleiding niet in orde en dan weer schiet de structuur tekort. Kortom: er is altijd wel wat en zo hoort dat ook. Als iets zoveel kwaliteiten heeft, is er altijd wel iets te verbeteren, zij het niet voor iedereen hetzelfde.

VERANTWOORDELIJKHEDEN

Is het mogelijk aan te geven welke aspecten van kwaliteitsbewaking tot de eigen verantwoordelijkheid van de onderwijsinstellingen behoren, welke tot die van de overheid en welke rol de beroepsgroepen daarbij spelen? Tot de eigen verantwoordelijkheid van de onderwijsinstelling moet in ieder geval worden gerekend de verantwoordelijkheid om de beschikbare middelen zo goed mogelijk in te zetten. Een dergelijke stelling roept onmiddellijk een aantal vragen op: Worden de middelen die voor onderwijs beschikbaar zijn altijd aan onderwijs besteed? Zijn opzet en organisatie van het onderwijs voldoende studie-vriendelijk? Is de afstand tussen toets en hertoets altijd zo kort mogelijk? Kunnen wachttijden effectief worden voorkomen? Ook hier slechts enkele vragen van een lijst, die moeiteloos zou kunnen worden uitgebreid als even zovele uitdagingen voor de eigen verantwoordelijkheid van de onderwijsinstellingen.

Tot de verantwoordelijkheid van de overheid behoren in ieder geval het vaststellen van de randvoorwaarden, het bewaken van bestaande regels en het zo nodig vaststellen van nieuwe regels. Nu kan men over de redelijkheid van randvoorwaarden en regels gemakkelijk van mening verschillen. Studieduur, bekostiging, gewogen loting, studielast, onderwijstaak zijn hiervan opnieuw slechts enkele voorbeelden. Toch zullen randvoorwaarden en regels in acht genomen moeten worden totdat ze veranderd zijn.

Tot de verantwoordelijkheid van de beroepsgroepen behoren in ieder geval het signaleren van eventuele tekorten en het doen van suggesties voor verbetering. Zijn de geprogrammeerde praktijkervaringen voldoende gevarieerd? Zijn er opmerkingen te maken bij praktijk-eisen die feitelijk worden gesteld? Welke accent-verschuivingen zouden er in de opleidingsprogramma's moeten worden aangebracht? Deze en dergelijke vragen zouden - binnen geldende randvoorwaarden en regels - vanuit de beroepsgroepen beantwoord kunnen worden.

CRITERIA

Op welke wijze dient de bewaking van de kwaliteit van het eindprodukt, de arts, plaats te vinden? Welke facetten daarvan zijn, vooral in maatschappelijk opzicht van belang? Dien daarover duidelijke landelijke, eventueel Europese afspraken te worden gemaakt?

Het meten en beoordelen van kennis en kunnen van de arts zijn noodzakelijke voorwaarden voor het bewaken van de kwaliteit van het eindprodukt. Hieraan dient nog te worden toegevoegd, dat dit meten en beoordelen dient te gebeuren op een herhaalbare, controleerbare en geldige manier. Deze toevoeging is niet overbodig, zolang globale indrukken, individuele observaties en incidenten nog een belangrijke rol mogen spelen. Het meten en beoordelen van kennen en kunnen wordt hier benadrukt, omdat ook wel eens de indruk wordt gewekt, dat kwaliteitsbewaking met programma-evaluatie afgedaan zou kunnen worden. Er voor zorgen, dat studenten de belangrijkste zaken tenminste gehad hebben en vaststellen, dat de bedoelde kennis en kunde tenminste een keer aanwezig was, is niet voldoende om de kwaliteit van een eindprodukt vast te stellen. In maatschappelijk opzicht is het levenslang op een verantwoorde manier functioneren van méér belang dan het "ooit gehad hebben" en het ooit beheerst hebben.

Ook hier geldt overigens, dat er veeleer sprake is van kwaliteiten dan van kwaliteit. Ook hier zal het gaan om plussen en minnen, om goede en betere elementen van kwaliteit. Ook hier moet derhalve worden geconcludeerd, dat de kwaliteit van het eindprodukt niet bestaat.

Er is dan ook twijfel over de zinvolheid van het maken van afspraken, omdat inhoudelijke volledigheid daarbij waarschijnlijk meer nadruk zal krijgen dan methodische eisen, exemplarische invullingen en het kennen van eigen grenzen, terwijl voor het levenslang verantwoord functioneren deze laatste eisen wellicht van meer belang zijn.

VISITATIE

Zolang de rapporten van de visitatiecommissie niet op tafel liggen, is het niet zo eenvoudig aan te geven op welke manier gegevens van de visitatie kunnen worden ingezet ter verbetering van de kwaliteit van opleidingen. Men kan hooguit de gids voor de onderwijsvisitatie van de VSNU erop naslaan.¹ Ook zou men een poging kunnen wagen om enkele wenselijkheden meer in het algemeen te formuleren.

Intussen is dan wel de eerste slag binnen. Immers door te kiezen voor een start met een uitgebreide zelfstudie wordt in ieder geval bereikt, dat de faculteiten zich intensief over opzet en inrichting van het onderwijs buigen. Alleen dit al klinkt een onderwijskundige als muziek in de oren.

Ook de genoemde gids voor de onderwijsvisitatie geeft het nodige vertrouwen. Zo is "het doen van suggesties om te komen tot kwaliteitsverbetering" expliciet in de taakstelling van de visitatiecommissie opgenomen. Ook is te lezen: "Het doel van de onderwijsvisitatie is om in dialoog met de faculteit nader in te gaan op de in de zelfstudie geconstateerde sterke punten en punten van zorg". Men zou hieruit mogen concluderen, dat bij de onderwijsvisitatie vooral de formatieve en veel minder de summatieve aspecten worden benadrukt. Het gaat met andere woorden vooral om het verbeteren van en veel minder om het vellen van vonnissen over. De onderwijsvisitatie is een gezamenlijke activiteit van visitatiecommissie en faculteit en zeker niet een eenzijdig gebeuren.

Van de visitatie mogen ondermeer verwacht worden:

- suggesties voor oplossingen bij gesignaleerde problemen;
- aanbevelingen voor het verder uitbouwen van sterke punten;
- beschrijvingen van elders opgedane ervaringen;
- expliciteringen van nog te voeren discussies;
- botsingen met weer andere opvattingen en vooroordelen;
- mogelijkheden om eigen opvattingen te onderbouwen;
- kansen om gemaakte keuzen voor de buitenwacht te verdedigen.

RENDEMENT

Is het mogelijk voor de kwaliteitsbewaking ook andere dan rendementscriteria aan te leggen? Hoewel rendement een bruikbaar criterium kan zijn voor het bepalen van kwaliteiten van het onderwijs, kan natuurlijk niet worden volgehouden, dat rendement het enige criterium is voor de kwaliteit van opleidingen. Er zijn andere criteria die op enigerlei wijze een rol zouden kunnen spelen. Het niveau van kennen en kunnen dat door de afgestudeerden daadwerkelijk wordt bereikt. Hierbij moet dan wel aannemelijk zijn dat het relatief hoge niveau niet bereikt is door een relatief zware selectie tijdens de studie. De te bereiken plaatsen op de arbeidsmarkt. Ook hier is de nodige voorzichtigheid geboden. Wanneer de arbeidsmarkt allerlei beperkingen kent of wanneer men zelf de arbeidsmarkt in belangrijke mate kan bepalen, zijn er ook bij dit criterium gemakkelijk de nodige kritische kanttekeningen te verwachten.

Tevredenheid van studenten en docenten kan eveneens een criterium zijn waaraan de kwaliteit van opleidingen kan worden afgemeten.

Natuurlijk moet ook hier worden gecontroleerd, of de tevredenheid gebaseerd is op de goede gronden. Tevredenheid omdat de studielast niet zo groot is of tevredenheid omdat de onderwijslast nogal meevalt, moet men waarschijnlijk toch kritisch bezien.

Hetzelfde geldt overigens ook voor rendementen. Het beoordelen van rendementen als te hoog of te laag is zonder nadere gegevens eigenlijk niet mogelijk. Een verantwoord oordeel veronderstelt immers ook, dat men weet op grond waarvan de te hoge of te lage rendementen werden bereikt. Hoge rendementen op basis van een strenge ingangsselectie zijn niet even belangwekkend als hoge rendementen op basis van een effectieve onderwijsorganisatie.

LITERATUUR

1. VSNU : Gids voor de onderwijsvisitatie. Utrecht: VSNU, 1990.

AANBEVELINGEN

Bij het vaststellen van de kwaliteiten van het medisch onderwijs verdienen - al dan niet inter-facultaire - metingen en op feitelijkheden gebaseerde uitspraken meer aandacht dan ongefundeerde stellingen en vooringenomen oordelen, die ook nog eens worden gehoord. De vraag, waarop een uitspraak over de kwaliteiten van het medisch onderwijs gebaseerd is, dient dan ook altijd te worden gesteld.

Bij het bewaken van de kwaliteiten van het medisch onderwijs verdienen interfacultaire metingen van kennis en kunde van afgestudeerden bijzondere aandacht. Het is niet nodig - en wellicht voorlopig niet wenselijk - om op basis van deze interfacultaire metingen ook daadwerkelijk beslissingen te nemen.

Bij het verbeteren van de kwaliteiten van het medisch onderwijs is het wenselijk, dat vooraf duidelijk wordt vastgelegd, welk resultaat van een concrete verbetering wordt verwacht. Doet men dit niet dan heeft men na de invoering van de verbetering niet zo veel geleerd. Het voorgaande is op tal van punten aantoonbaar onvolledig. Wellicht is er hier en daar wel een prikkel tot verder werken gegeven.